

LEON JAGODIC

Protestantizem

IDENTITETA PROTESTANTIZMA

Vprašanje identitete protestantizma je precej zapleteno. Običajno s pojmom protestantizem označujemo Cerkve in skupnosti, ki neposredno ali posredno izvirajo iz reformacije v 16. stoletju. Skozi zgodovino pa so se znotraj tega gibanja izoblikovale mnoge smeri. To dejstvo izhaja iz zgodovinske danosti, da protestantizem ne izvira iz idej ene osebe ali enega gibanja, ampak je plod razmisleka in dejanj več voditeljev – Martina Luthra, Ulricha Zwinglija, Jeana Calvina in še mnogih drugih – ki so delovali v različnih okoljih. Ti voditelji so sicer s svojimi idejami medsebojno vplivali drug na drugega, toda oni sami in skupnosti, katerih začetniki so, se niso nikoli tako poenotili, da bi lahko govorili o enem samem protestantizmu ali o enotni protestantski teologiji. Tudi različna združenja protestantskih Cerkva, kakršna je Svetovna luteranska zveza, nimajo osrednje učiteljske avtoritete, kakršno v Katoliški cerkvi predstavlja papež, ampak so bolj združenja Cerkva, ki so večinoma organizirane po narodnem ali lokalnem načelu. Zato lahko protestantizem kvečjemu opišemo, v polnosti definirati pa ga je tako rekoč nemogoče.

V ožjem pomenu besede se pojem 'protestanti' nanaša na evangeličanske stanove, ki so 25. aprila 1529 protestirali proti sklepom drugega državnega zbora v Speyerju. Ta je preklical toleranco do tistih, ki so sledili nauku Martina Luthra, in tako prepovedal nadaljnji razvoj reformacije. Pred tem so se Cerkve, ki jih danes imenujemo protestantske, imenovale evangeličanske in s tem poudarjale svojo navezanost na Sveto pismo. V prvem obdobju protestantizma vprašanje identitete niti ni bilo tako pomembno, ampak je bilo v ospredju vprašanje zlorab, navedenih v 95 tezah (1517) in kasneje v *Augsburški veroizpovedi* (1530), ki je verjetno najpomembnejši dokument protestantske reformacije vse do danes. Šele kasneje, v tridesetih letih šestnajstega stoletja, je vprašanje identitete protestantizma postalo pomembnejše, saj je takrat postalo dokončno jasno, da reformacija znotraj Katoliške cerkve – na kar je upal in za kar si je prizadeval Luther – ne bo mogoča.

PROTESTANTSKE CERKVE

Protestantizem je torej izjemno heterogeno gibanje, ki ima skupne korenine, ki izhajajo iz srednje in severne Evrope, zaradi

nastanka v specifičnih družbenih razmerah pa je hitro razvil tudi svoje specifične politične, ekonomske in družbene dimenzije. Kljub raznolikosti pa protestantske Cerkve lahko razvrstimo v štiri glavne skupine.

Najprej omenimo klasične protestantske skupnosti, ki izvirajo neposredno iz reformacije 16. stoletja. Sem lahko uvrstimo luteranske, kalvinske in anglikanske protestantske skupnosti, čeprav slednje zgolj pogojno. Nekateri imajo namreč anglikanske Cerkve za t.i. *via media*, za srednjo pot med katolištvom in protestantizmom. Pogosto jih opredeljuje katera izmed klasičnih veroizpovedi, kot je *Augsburška veroizpoved*, njihove posebne značilnosti pa so zajete v različnih 'izpovedih vere', kot je na primer *Formula Concordiae*. Znotraj teh skupnosti je pogosto navzoč razkorak med bolj liberalnimi in bolj tradicionalnimi strujami. Liberalnejše skupnosti namreč hočejo razviti pristop k teologiji in cerkvenemu življenju, ki se bo bolje in hitreje odzival na družbene spremembe, tradicionalnejše pa zagovarjajo tezo, da je identiteta skupnosti opredeljena s tradicionalno izpovedjo vere.

Sledijo skupnosti in gibanja, ki izhajajo iz radikalne reformacije. To je gibanje, ki zagovarja stališče, da utemeljitelji klasičnega protestantizma, kot sta na primer Luther in Zwingli, niso dosledno uveljavljali svojih reformnih načel. Tako, na primer, učijo, da je Luther ohranil ogromno tradicionalnih praks, kot je krst dojenčkov, ki niso dovolj utemeljene v Svetem pismu, da bi jih lahko ohranili. Sem spadajo menionitske skupnosti iz Severne Amerike in različne baptistične Cerkve. Tudi tu najdemo bolj liberalne in bolj tradicionalne struje.

Nato so skupnosti in gibanja, ki so nastale kot posledica napetosti znotraj klasičnih protestantskih skupnosti in le-te poskušajo na neki način na novo reformirati. Zato se poskušajo ponovno trdneje oprijeti prvotnih teoloških idej gibanja; običajno gre tu za trdnejše naslanjanje na Sveto pismo. To so v glavnem evangelijske Cerkve, ki so nastale v osemnajstem stoletju v Veliki Britaniji in ZDA,

danes pa so glavna gonilna sila protestantizma v angleško govorečih državah. Nekatere izmed teh Cerkva delujejo kot radikalnejše struje znotraj klasičnih protestantskih skupnosti, druge pa so se od njih ločile in ustvarile svojo strukturo.

Zadnja skupina so karizmatične in binkoštna skupnosti, ki so v glavnem nastale v dvajsetem stoletju, njihovo število pa zelo hitro raste predvsem v deželah izven Evrope in Severne Amerike, zato je tudi pričakovati, da bodo v prihodnje igrale eno glavnih vlog znotraj protestantskega gibanja. Nekatere delujejo znotraj klasičnih protestantskih skupnosti, večina pa ima svojo lastno strukturo in organizacijo. S protestantizmom jih povezuje tesna navezanost na Sveto pismo, velik poudarek pa dajejo Novi zavezi, predvsem Apostolskim delom in karizmatičnim darovom Svetega Duha. Od ostalih protestantskih skupnosti jih ločuje njihov upor proti religioznemu formalizmu ostalih Cerkva, tudi protestantskih.

Znotraj protestantizma velja omeniti še en pojav, ki je zgodovinsko in teološko povezan z njim, čeprav skupnosti, ki mu pripadajo, običajno ne kažejo velikega zanimanja za svoj izvor in teološko utemeljitev. Gre za gibanje t.i. *megachurches*, oziroma megacerkve, ki so poznane predvsem v Ameriki, pa tudi po drugih celinah izven Evrope, kjer druge protestantske skupnosti sicer niso tako močno navzoče. Opredelimo jih lahko kot skupnosti, ki imajo več kot 2.000 'nedeljnikov', v ZDA pa je takih preko 1400. Le redke izmed njih lahko uvrstimo med luteranske ali metodistične skupnosti, nekaj več je baptističnih, v veliki večini pa gre za binkoštna in neodvisne Cerkve. Med slednje spadajo tudi največje med njimi z več kot 20.000 'nedeljniki'. Njihov pristop je pod velikim vplivom sodobne potrošniške kulture: njihove pesmi so podobne današnji popularni glasbi, velik poudarek je na sproščenosti in dobrem počutju vernikov, pridigarji nastopajo ognjevitno in navdušujoče, pogosto se oblikujejo okrog karizmatičnega voditelja, ki neredko postane

skoraj kultna osebnost, običajno pa nimajo zelo jasno opredeljene vsebine verskega in moralnega nauka. V to skupino spada tudi *Yoido Full Gospel Church* v Južni Koreji, ki je imela leta 2007 več kot 830.000 članov in v zadnjih letih velja za največjo megacerkev na svetu.

ORIS KLASIČNEGA PROTESTANTSKEGA NAUKA

Iz zgoraj povedanega je jasno, da je protestantski verski nauk nemogoče natančno opredeliti, saj je skupnosti, ki so med seboj neodvisne, zelo veliko. Raznolik pa je pri različnih protestantskih skupnostih tudi odnos do verskega nauka. Nekatere namreč dajejo večji poudarek samemu verskemu nauku in predvsem eksegezi Svetega pisma, druge krščanskemu življenju in moralnim vprašanjem, kot je, na primer, vprašanje ustreznega odnosa do istospolnih, tretji pa družbeni angažiranosti in vključevanju vernikov v politično življenje. Zaradi takšne raznolikosti ni samo težko orisati protestantskega nauka kot celote, ampak je težko tudi opredeliti tipično protestantsko stališče o kateremkoli vprašanju. Vseeno kljub različnosti lahko potegnemo nekaj vzporednic in najdemo nekaj skupnih točk, saj vsaj za čas do konca 19. stoletja velja, da je v večini skupnosti obstajala močna zavest o skupni dediščini, vezani na teološko izročilo Martina Luthra in Jeana Calvina. Zato bomo poskusili orisati vsaj glavne značilnosti protestantskega verskega nauka, ki bodo seveda najbolj držale za klasične protestantske Cerkve iz prve od zgoraj navedenih skupin, za vsako naslednjo pa malo manj.

Protestantski verski nauk se je v glavnem razvil v 16. stoletju in je rezultat medsebojnega vpliva idej in nauk glavnih reformatorjev in tega, kako so ta nauk sprejemale in naprej prenašale protestantske skupnosti. Glavna centra prve faze reformacije sta bila Wittenberg in Zürich. Lutrov nauk, ki mu je bolj sistematično obliko nadel Philipp Melanchton,

je osredotočen na opravičenje po veri (*sola fide*), ko gre za vprašanja krščanskega nauka, pa poudarja vrhovno avtoriteto Svetega pisma (*sola scriptura*). Svoj nauk je Luther zapisal predvsem v *Mali* in *Veliki katekizem* (oba 1529), Melanchton pa ga je sistematično podal v *Loci Communes* (1521).

V Zürichu pa je kot reformator nekoliko drugače nastopil Ulrich Zwingli, ki je reformo želel izpeljati tako, da bi se vrnil k temeljni ideji krščanskega življenja. Čeprav sta si namreč Luther in Zwingli delila idejo o avtoriteti Svetega pisma in oba zavračala papežev avtoriteto, sta se precej razlikovala glede vprašanja, kako naj bi Sveto pismo razlagali in ali naj bi bila reforma usmerjena na nauk ali na življenje Cerkve. Do določene skladnosti med obema je prišlo šele z Jeanom Calvinom, predstavnikom druge generacije reformatorjev, in vzponom Ženeve kot glavnega središča reformacije. S Calvinom se je namreč pojavila skladna vizija reformacije na področju življenja in nauka Cerkve.

Pomembno pa je še nekaj. Protestantizem svoje identitete ni nikoli naslanjal na Luthrovo ali Calvinove spise, ampak na določene veroizpovedi. Te veroizpovedi so podrejene Svetemu pismu in tradicionalnim krščanskim veroizpovedim – večina protestantskih Cerkva namreč sprejema nicejsko-carigrabsko, apostolsko in Atanazijevo veroizpoved – svojo posebnost v okviru luteranske ali reformne skupnosti pa poskušajo pojasniti v lastnih veroizpovedih. Med luteranskimi skupnostmi ima daleč najpomembnejšo vlogo *Augsburška veroizpoved* (1530), ki v svojem prvem delu v 21 členih izraža glavne točke luteranskega nauka, za katere so avtorji predvidevali, da so v skladu z naukom Katoliške cerkve, v drugem delu pa navaja nekatere zlorabe – Gospodovo večerjo je treba deliti pod obema podobama; poroka duhovnikov je v skladu s tem, kar uči Sveto pismo; na novo je treba ovrednotiti mašo in spoved; zmanjšati je treba pomen predpisov o jedeh in postu – zaradi katerih so menili, da je potrebna reforma Cerkve. Sprejemanje *Augsburške veroizpovedi* in *Malega katekizma*

sta hkrati doktrinalna pogoja za sprejem v Svetovno luteransko zvezo.

Tudi reformne skupnosti so sestavile svoje veroizpovedi, ki so izražale predvsem zavezanost vrhovni avtoriteti Svetega pisma, ko gre za vprašanja vere. Primer take veroizpovedi je *Westminsterška veroizpoved* (1647).

V nadaljevanju bomo orisali nekaj glavnih skupnih značilnosti klasičnega protestantizma, ki so vezane predvsem na zgodnje obdobje.

NAUK O OPRAVIČENJU

Središče Luthrove teologije je nauk o opravičenju, ki temelji na razlikovanju med postavo in evangelijem. Postava je namreč izraz Božje volje glede človeka, ki pa je človek zaradi svoje grešnosti ne more nikoli v polnosti izpolniti. Evangelij je tisti, ki razodeva smisel postave, je zmaga nad postavo in pomeni osvoboditev kazni za greh. Če postava pravi: "naredi to, kar moraš", pa evangelij oznanja odpuščanje grehov. Če je izpolnjevanje postave samo-opravičenje, pa evangelij odpira prostor Kristusove milosti, ki zadostuje za greh. Kljub temu sta postava in evangelij skupaj ena sama Božja beseda, ki ima dvojni učinek: obsodbo tistega, ki hoče sam doseči odrešenje, in odrešenje tistega, ki veruje v Kristusa.

Greh je to, kar človek hoče storiti s svojimi lastnimi močmi, je nevera, upor proti Bogu, napuh in samoljubje. Zaradi greha je človekova narava povsem pokvarjena, saj je človek zaprt sam vase in je popolnoma nesposoben ljubiti Boga. Če je človek v grehu, torej sam iz sebe ni zmožen storiti nič dobrega, ampak se mora predati Božji milosti. Luther sicer ne pravi, da človek ne more uporabljati svojih sposobnosti, toda ker je v grehu in je njegov odnos z Bogom pretrgan, nad njegovo voljo gospoduje greh. S tem Luther odpira staro debato o opravičenju po milosti ali po delih ter se odloči za absolutno milost (*sola gratia*).

To človekovo grešnost zmore preseči samo Kristus (*solus Christus*) – njegovo odrešensko

delovanje, trpljenje, smrt in vstajenje, saj je na križu uresničil spravo za naše grehe. Ta sprava se izvrši zunaj nas (*extra nos*), vendar pomeni odrešenje za nas (*pro nobis*) in ima subjektiven odmev v posamezniku (*in me*). Za pridobitev Kristusovega zadoščenja pa je potrebna vera. Samo vera (*sola fide*) je namreč tista, ki človeku zagotavlja, da mu bo Bog prištel Kristusovo pravičnost. Ta pravičnost pa je zunanja, saj je to Božja pravičnost, s katero Bog nekako pokrije človekovo grešnost, mu ne prišteva grehov in ga naredi za pravičnega. Človek je sam po sebi sicer še vedno grešnik, saj ga je Bog samo razglasil za pravičnega, zato je hkrati pravičen in grešnik, *iustus et peccator*.

Zaradi prvenstva vere, ko gre za vprašanje opravičenja, tudi človekova dela nimajo nobene vrednosti. Edino, kar kaj velja, je človekova vera, ki je Božji dar in posledica Božjega delovanja v človeku. Skupaj z Božjo besedo vera sicer spreminja človekovo eksistenco in slednjega usposablja za dobra dela, toda ta za odrešenje nimajo nobenega pomena.

Vendar je slogan *sola gratia*, oziroma protestantski nauk o opravičenju po milosti – vsaj do neke mere in če ga razumemo kot nekaj, kar so reformatorji želeli v Cerkvi reformirati – posledica napačnega razumevanja katoliškega nauka o odrešenju. Protestantski nauk namreč uči, da je odrešenje popolnoma odvisno od Božjega daru oziroma milosti, ki se razliva po Svetem Duhu in je posledica odrešenskega delovanja Jezusa Kristusa. Zato Bog sprejema vernika ne glede na zasluge, ki si jih je pridobil z deli, saj si odrešenja nihče ne zasluži. Po mnenju zgodnjih protestantskih teologov pa naj bi katoliški nauk o opravičenju učil, da smo odrešeni po Božji milosti in hkrati po delih ljubezni. Toda ta nauk je Cerkev zavrnila že v sporu s pelagijanci na sinodi v Orangeu (529), kasneje pa v odgovor na protestantsko nerazumevanje še na tridentinskem koncilu (1545–1563).

V zvezi s tem sta leta 1999 Svetovna luteranska zveza in Papeški svet za edinstvo

kristjanov izdali tudi Skupno izjavo o opravičenju, leta 2006 pa so se izjavi enoglasno pridružili še delegati Svetovne metodistične zveze. Toda kljub temu nekateri konzervativni protestanti še vedno trdijo, da obstajajo znatne razlike med katoliškim in protestantskim naukom o opravičenju in da ta izjava ne spravlja stališč med reformiranimi in katoliško Cerkvijo v celoti.

NAUK O ZAKRAMENTIH

Zakramenti v luteranskih skupnostih niso zgolj znamenja Božje milosti, ampak milost tudi podeljujejo, so torej učinkovita znamenja, neodvisna od vere prejemnika. Toda resnično odrešujejo le, če jih prejemnik prejema v veri. Od zakramentov priznavajo krst in evharistijo oziroma Gospodovo večerjo, ohranili pa so še druga znamenja, ki jih katoliška Cerkev pozna kot zakramente. Tako poznajo birmo, spoved, zakon in polaganje rok pri duhovniškem posvečenju, vendar ta nimajo zakramentalnega značaja.

Krst je za zveličanje potreben, saj se z njim človek prerodi za Božje kraljestvo in postane del Cerkve. Poznajo tudi krst otrok. V moči krsta kot nekakšen njegov podaljšek deluje spoved, birma pa pomeni le zavestno potrditev krstnih obljub.

Kot pravi zakrament priznavajo Gospodovo večerjo, v kateri sta resnično navzoča Kristusovo telo in kri. Priznavajo t. i. *kontransubstanciacijo* oziroma skupno navzočnost ene in druge substance v kruhu in vinu. Tako je kruh hkrati in obenem kruh in Kristusovo telo, vino pa hkrati in obenem vino in Kristusova kri. Gospodova večerja sama po sebi nima daritvenega značaja, ampak je zgolj obhajilo, v katerem se Bog daje vernemu človeku. Je znamenje, ki uresničuje edinost vernikov, znamenje odpuščanja grehov in znamenje pričakovanja Kristusovega prihoda. Rešnjega telesa ne shranjujejo v tabernaklju.

Pri vprašanju evharistije je največja razlika med luteranskim in kalvinskim naukom o zakramentih. Kalvinci namreč v nasprotju

z luterani trdijo, da Kristusova navzočnost v evharistiji ni stvarna navzočnost njegovega telesa in krvi, ampak navzočnost njegovega odrešenjskega delovanja. Navzoč je torej simbolno, v moči svojega odrešenjskega delovanja.

NAUK O CERKVI

Tako Luther kot Calvin Cerkev razumeta kot kraj, kjer Bog izpolnjuje Kristusovo obljubo svetu. Cerkev zato ni zgolj družba enako mislečih ljudi, ampak ima osrednjo vlogo kot priča Boga in odrešenja. Tisto, kar določa Cerkev, je zato oznanjevanje evangelija in primerno obhajanje zakramentov. Oba razlikujeta med vidno in nevidno Cerkvijo; v nevidni so tisti, ki so izbrani od Boga, v vidni pa tako izvoljeni kot neizvoljeni. Temeljna naloga Cerkve je oznanjevanje evangelija, oznanjevanje Kristusa, ki kliče kristjane k zakramentu, po katerih se krepi vera. Cerkev je žarišče Božjega delovanja v svetu. Sama po sebi ni nujno potrebna v smislu, da bi bil Bog omejen na Cerkev, potrebna pa je v smislu, da se v njej Kristus razodeva kot Odrešenik in Gospod. Zato sta tudi tako Luther kot Calvin trdila, da zunaj Cerkve ni zveličanja.

Oba sta zagovarjala tudi duhovništvo vseh vernikov. Vsak vernik ima namreč v moči svojega krsta duhovniško oblast v Božji Cerkvi. Vsak kristjan je po ozdravljajočem Kristusovem delovanju postavljen v novo življenje pred Bogom, to posredovanje novega življenja pa je neposredno, saj prihaja samo od Kristusa. In čeprav ima Cerkev v tem življenju vsekakor osrednjo vlogo, ni absolutni nosilec odrešenja. Posameznikov odnos z Bogom in neposreden dostop do Boga po Kristusu namreč pomeni, da smo vsi kristjani enako duhovniki, da smo enako, brez ontoloških ali teoloških razlik, poklicani k služenju in pričevanju za besedo in k življenju po zakramentalni milosti. Kljub temu se je tudi v protestantizmu razvila nekakšna hierarhija, podobna katoliški delitvi na klerike in laike,

ki je vezana na darove upravljanja in obhajanja zakramentov.

SKLEP

Protestantske skupnosti se torej med seboj zaradi zgodovinskih, teoloških in družbenih razlogov zelo razlikujejo. V času svojega nastanka v 16. stoletju so vzpodbudile reformo katoliške Cerkve na tridentinskem koncilu in v času katoliške preнове. V novejšem času pa je najpomembnejša vloga protestantskih Cerkva na področju ekumenizma, saj so prav te skupnosti v začetku 20. stoletja začele z ekumenskimi prizadevanji in so glavna gonilna sila v Ekumenskem svetu Cerkva.

V tej kratki predstavitvi protestantskega gibanja sem hotel predstaviti osnovna zgodovinska dejstva o nastanku tega gibanja, poskušal sem opredeliti protestantizem in njegovo raznolikost, nekako razvrstiti protestantske skupnosti v štiri skupine in orisati protestantski nauk. Vse to je seveda zgolj nekakšen grob oris, saj množica med seboj neodvisnih skupnosti ne omogoča, da bi jih lahko podrobneje obravnavali v tako kratkem prispevku. Kljub pestrosti in raznolikosti lahko vidimo, da določene

skupne značilnosti, ki dajejo protestantskemu gibanju identiteto, vseeno obstajajo. Večja težava je najbrž odnos mlajših protestantskih skupnosti, ki se zelo množijo v zadnjem stoletju in ki bodo najbrž slej ko prej postale prevladujoča struja znotraj protestantizma. Zdi se, da imajo večinoma do svoje preteklosti, do svojih korenin in – nenazadnje in posledično – do svoje identitete precej mlačen odnos. Da je to povezano z mačehovskim odnosom do preteklosti in lastne identitete širše v družbi, je seveda veliko širše vprašanje, ki močno presega ta prispevek.

LITERATURA:

Zaradi narave prispevka virov nisem navajal sproti. Vseeno pa precej misli, ki sem jih zapisal v tem prispevku, dolgujem naslednjim delom:

Ladaria, Luis: *Teološka antropologija*, 2. del, skripta Teološke fakultete, Ljubljana 1999, 41–46.

Lah, Avguštin: "Teološka antropologija", v: Ciril Sorč: *Priročnik dogmatične teologije*, Družina, Ljubljana 2003, 205–362.

McGrath, Alistair in Darren C. Marks: "Introduction: Protestantism – Problem of Identity", v: Alistair McGrath in Darren C. Marks, ur.: *The Blackwell Companion to Protestantism*, Blackwell, Oxford 2007 1–19.

Noll, Mark A.: *Protestantism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2011.

Perko, Franc: *Verstva v Jugoslaviji*, Mohorjeva družba, Celje 1978, 132–199.